

Socialt udsatte i medierne

Interview med Ulrik Holmstrup

Dokumentar- og reportageprogrammer, som skildrer socialt udsatte samfundsgrupper, optager en stadig størrelse af sendetiden på de danske tv-kanaler. I programserier som 'På Røven i Nakskov' og 'Danskere på Tvang' kommer vi "helt tæt" på nogle af de menneskeskæbner, som udfoldes i samfundets periferi – og de høje seertal vidner om, at de socialt udsatte, er "god underholdning". Programmernes skildring af de socialt udsatte har givet anledning til megen debat. På den ene side er der dem, der hævder, at programmerne giver stemme til mennesker, som ofte kun er tal i en statistik, og som har svært ved at få plads i den løbende debat om velfærdsydelser, fattigdom og ulighed. Fra anden side kritiseres programmerne for at skabe et fortegnede billede af virkeligheden og udstille en samfundsgruppe, som i forvejen ligger ned. Jeg har talt med den prisbelønnede journalist og dokumentarist, Ulrik Holmstrup, om de muligheder og faldgruber, der opstår, når socialt udsatte optræder i medierne.

"Vi har at gøre med et område, hvor vi i den grad er afhængige af de billeder, som medierne skaber. Men medierne fokuserer for ofte på de meget ekstreme sager og lader dem tegne billedet af ud-sathed. Det, der er virkelig farligt, er, at det så også er det virkelighedsbillede, som politikerne forholder sig til."

Reportageserierne befinder sig genre-mæssigt et sted mellem den klassiske dokumentar og det moderne reality-program – og dette er på én og samme tid deres største styrke og største svaghed. Reportageprogrammerne er mere ”spiselige” for seerne end de tungere dokumentarprogrammer og rammer derfor en langt bredere målgruppe. De socialt udsatte får mulighed for at fortælle deres historie for et større publikum, og almindelige danskere får et indblik i de nedre sociale lag i samfundet, som de ellers ikke konfronteres med i hverdagen. Herved øger man bevidstheden om de problemstillinger, som de socialt udsatte sidder med – og det erfor så vidt godt. Men der er også en bagside af medaljen.

Det er de færreste danskere, der har personlig og erfaringsbaseret viden om livet som socialt udsat. Det kendskab, vi har, har vi typisk fra aviser og tv, og dette giver medierne betydelig magt til at påvirke debatten på udsatteområdet. Men med magt følger som bekendt et ansvar – et ansvar, som journalisterne måske ikke altid lever op til i deres jagt på ’den gode historie’. Mediernes tendens til at fokusere på ekstreme enkeltsager kan bidrage til at avle fordomme om socialt udsatte som samfundsgruppe, ligesom det kan have vidtrækkende konsekvenser for den enkelte medvirkende at blive eksponeret på tv. Særligt reportageprogrammerne er blevet udskældt for at skabe et fortegnet billede af virkeligheden og udstille en samfundsgruppe, som i forvejen ligger ned, samtidigt med at konstruktive løsningsforslag på de medvirkendes problemstillinger ofte glimrer i deres fravær. Jeg kontaktede journalist og dokumentarist, Ulrik Holmstrup, for at forhøre mig om hans mening om disse reportageprogrammer og mediernes dækning af udsatteområdet generelt. Ligeledes ønskede jeg at få indblik i de overvejelser og erfaringer, som han har gjort sig i forbindelse med sin egen skildring af de socialt udsatte i dokumentarfilm som ’De Voksne Børn (1990)’ og ’Så er der kaffe og heroin(2014)’.

Formidlingsenergi

Etiske overvejelser i forhold til de medvirkende har fyldt meget i Ulrik Holmstrups arbejde – og dette med god grund. Skønt Holmstrup har oplevet, at hans udsendelser har gjort en positiv forskel for de medvirkende, findes der talrige eksempler, hvor en kort medieoptræden har fået langsigtede, negative konsekvenser. Risikoen er særligt overhængende i en digitaliseret tidsalder, hvor en forhastet udtalelse hurtigt kan gå viralt på de sociale medier. Hvem husker for eksempel ikke den unge indsatte, som i TV2 Syds ’Kaffe med Kurt’ fik tilkendegivet, at han havde dræbt en mand, fordi vedkommende ”havde været træls gennem en længere periode”? Klippet er blevet delt et utal af gange på de sociale medier, fordi ”det er jo god underholdning”. Det er dog tvivlsomt, om den unge mand finder det lige så morsomt. Uanset om han var presset i situationen og ønsker at lægge den del af sit liv bag sig, vil udtalelsen altid forfølge ham.

Givet denne risiko kan man spørge sig selv, hvad det er, der får socialt udsatte til at stille op i en tv-udsendelse? Man kan fremsætte det argument, at de socialt udsatte ikke har det samme filter, som vi andre har, og at de ikke har fornemmelse for, hvor stærkt tv-mediet eksponerer deres liv. Ulrik Holmstrup mener imidlertid, at årsagen ligger andetsteds. I forbindelse med forberedelserne til sin dokumentarfilm ’De Voksne Børn’ kontaktede Ulrik en socialrådgiver for at få adgang til nogle familier, som ville medvirke. Socialrådgiveren udbad sig i den forbindelse én god grund til, at folk, som socialt set ligger ned, skulle stille op i et tv-program. Dengang kunne Ulrik ikke svare på det, men det mener han, at han kan i dag:

”Jeg har oplevet, at der er noget, der hedder formidlingsenergi. Der ligger noget udvikling i at få mulighed for at fortælle sin historie til én, som ikke har aktier i ens sagsbehandling. Det, at få sat ord på og måske få sat nogle perspektiver på - der ligger i hvert fald en eller anden form for energi i det. Og den kan også udnyttes positivt, mener jeg.”

Ulrik argumenterer, at det at se sig selv på tv kan have en positiv effekt på de medvirkende. Han beretter i denne forbindelse om en oplevelse, han havde under optagelserne til *'De voksne børn'*.

I denne produktion medvirkede en mor, som havde et alkoholmisbrug, og hun var klart den, som Holmstrup gjorde sig flest overvejelser omkring:

"Hun kom jo til at fremstå som en ravnemor, hvad hun også var. Ellers var børnene ikke blevet anbragt. Men der måtte jeg tale meget med hende om, at alle jo ville genkende hende osv. Hvad hendes bevæggrund så var - stadigvæk - for at stille op, det ved jeg ikke."

Efter udsendelsen fik moderen da også nogle ubehageligheder med på vejen. Blandt andet var der folk, som råbte efter hende på gaden, men overvejende var effekterne af hendes medvirken positive:

"Efter udsendelsen kom hun for første gang i arbejde og fik delvist styr på sit alkoholmisbrug, og det - bilder jeg mig ind - havde noget at gøre med, at hun for første gang hører sine børn fortælle det, som de har prøvet at sige masser af gange, men hvor budskabet er druknet i skænderier. Nu så hun dem pludselig i den her framing, som udsendelsen jo er, og det gav hende måske sparket til at komme lidt videre," fortæller Holmstrup.

Udstilling versus umyndiggørelse?

Negative følgevirkninger af udsattes optræden i medierne er en problemstilling, som Den Sociale Retshjælps Fond ofte konfronteres med i vores arbejde. En stor del af vores klienter er socialt udsatte borgere, og vi bliver ofte kontaktet af journalister, som ønsker at finde cases, som kan personificere deres historier om velfærdsydelser, fattigdom og ulighed. Oftest er der tale om emner, som vores organisation selv kæmper for at få på den politiske dagsorden, og her kan mediedækning være et kæmpe skridt på vejen. Desværre har vi erfaringer med, at en medieoptræden sommetider gør mere skade end gavn set fra de medvirkendes synspunkt – hvad ovennævnte klip fra *'Kaffe med Kurt'* så glimrende illustrerer.

"Selvom vi naturligvis ønsker at fremme vores social- og retspolitiske mærkesager, er det hos DSRF altid hensynet til klienterne, som vejer tungest" udtaler Sandy Madar, Direktør for DSRF.

"Der skal generelt være tale om en meget ressourcestærk klient, før vi overhovedet spørger, om vedkommende ønsker at medvirke i et tv-indslag, da vi ikke vil risikere, at de kommer til at udstille sig selv eller på andre måder skader deres sag, fordi de ikke er trænet i at begå sig på tv."

Ulrik Holmstrup udfordrer dette standpunkt.

"Ja, jeg kender jo godt til synspunktet. Men man skal også huske, at det typisk er voksne mennesker, man har med at gøre. Når det handler om voksne mennesker, synes jeg i en eller anden udstrækning, at det er en umyndiggørelse, hvis man bare siger, at 'I skal ikke have lov.' Altså, hvilken position skal man have, førend man skal have lov til at fortælle sin historie?"

Holmstrup er dog bevidst om de faldgruber, der er ved at lade socialt udsatte optræde på tv:

"De skal vel bemærke behandles ordentligt, for det er jo det helt afgørende! Folk skal kunne genkende sig selv. Når de betingelser er opfyldt, ser jeg ikke de store problemer i det. At jeg så personligt synes, at det er et problem, når man fremstiller en case uden nogen form for overbygning – når der ikke er nogen perspektiver i historien – det er en anden sag," udtaler han.

Den manglende overbygning

Netop fraværet af en sådan "overbygning" er blevet en kæphest i Holmstrups kritik af mediernes dækning af udsatteområdet.

"Vi har at gøre med et område, hvor vi i den grad er afhængige af de billeder, som medierne skaber. Mange har jo ikke personligt kendskab til udsathed, så det kendskab, vi har, har vi typisk fra aviserne og fra tv. Men medierne fokuserer for ofte på de meget ekstreme sager og lader dem tegne billedet af udsathed. Det, der er virkelig farligt, er, at det så også er det virkelighedsbillede, som politikerne forholder sig til, og hvis de ligefrem begynder at lovgive ud fra det – så er vi ildstedt!"

Holmstrup har netop afsluttet et fellowship på Tryk-Fondens Børneforskningscenter på Aarhus Universitet. På den baggrund skrev han i april måned en kronik til Weekendavisen, hvor han fremhæver det problematiske i, at ekstreme enkeltsager skaber hurtige politiske initiativer. Historierne skaber en tilstand, som samfundsforskere kalder *moralsk panik*, hvor politikere viser handlekraft med

hurtig lovgivning, når pressen sætter fokus på et problem. Desværre er lovgivningen ikke altid lige gennemtænkt og kommer derfor til at virke uhensigtsmæssigt - særligt i forhold til de mere 'almindelige' sager på området.

Ulrik Holmstrup erkender, at det nu engang er pressens natur at fremhæve de ekstreme sager, men han savner, at pressen går videre i sin kritik.

"Man savner, at medierne i højere grad er sig bevidst om, hvorfor det er, at de vil fortælle en given historie. Nogle programmer bliver ved casen, og så sidder du som seer tilbage og tænker 'det er da også forfærdeligt', men du ved ikke rigtig, hvor du skal rette din frustration hen. Medierne får sat fokus på et område, men slipper det så alt for hurtigt igen. Vi får ikke den der 'jamen, hvordan kommer vi så videre herfra?'"

Holmstrup beskylder ikke pressen for at være *ukritisk* i sin fremstilling af området, men han mener, at kritikken for ofte kommer til at gå på, hvem der er skyldig - hvem det er nede på kommunen, der ikke har gjort sit arbejde ordentligt.

"Her kunne man ønske sig, at man i stedet trådte et skridt tilbage og spurgte: 'kunne man tænke sig, at der måske er noget galt med den måde, vi griber området an på i det hele taget?'" siger han.

Helhedsorienteret indsats

Uanset hvad man mener om reportageprogrammernes og øvrige mediers skildring af de socialt udsatte, håber vi, at danskernes interesse for området vil slå lige så kraftigt igennem ude "i virkeligheden". For mens hr. og fru. Danmark sidder hjemme i sofaen og forarges over den manglende sociale retfærdighed i 'På Røven i Nakskov', er sociale initiativer målrettet den samfundsgruppe, som reportageprogrammerne omhandler, nødt til at lukke grundet manglende finansiering og politisk initiativ. Her har Ulrik Holmstrup fat i en væsentlig pointe, når han sætter spørgsmålstegn ved den måde, som udsatteområdet gribes an på - for kan det virkelig passe, at dækningen af de udsattes behov fortsat skal være afhængig af en satspulje, hvis størrelse varierer fra år til år, og hvis midler spredes så tyndt ud, at de gode hensigter drukner i bureaukrati? Vi ønsker flere helhedsorienterede tiltag for de socialt udsatte i Danmark, så disse ikke bare glemmes i det øjeblik, at skærmen slukkes.

Lise Poulsen, Innovationsafdelingen

FAKTA OM ULRIK HOLMSTRUP

- Ulrik Holmstrup er uddannet journalist fra Journalisthøjskolen I 1982.
- Har tidligere arbejdet som journalist på Aktuelt (1982), Akademikernes Centralorganisation (1984), TV-avisen (1986) og DR TV's Dokumentargruppe (1990) indtil han I 1997 dannede eget produktionsselskab tvDOKfilm.
- Som bibeskæftigelse har Ulrik Holmstrup været kursusleder på Den journalistiske Efteruddannelse, kursusleder på Diplomuddannelsen på Center for Journalistik og Efteruddannelse, kursusleder på Den sociale Højskoles Efteruddannelse og medlem af Pressenævnet siden 1992.
- I 2014 blev Ulrik Holmstrup den første modtager af TrygFondens Journalistiske Fellowship.